

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ЛЕСІВ МАРТА МИХАЙЛІВНА

УДК 339.97:338.4(1-22):061.1ЄС

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СОЮЗУ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі міжнародних економічних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент
ГОРІН Наталія Вікторівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
БОРЩЕВСЬКИЙ Віктор Валентинович,
Інститут регіональних досліджень
НАН України,
завідувач відділу розвитку територіальних
громад і транскордонного співробітництва;

кандидат економічних наук, доцент
ГЛУХОВА Дар'я Андріївна,
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри міжнародного бізнесу.

Захист дисертації відбудеться «___» грудня 2015 р. о ____ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.21 Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 19.

Із дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий «___» _____ 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
к. е. н., доцент

Ю. Б. Федунь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасні розвинені країни світу активно урбанізуються. Разом із стрімким розвитком міських поселень зростає кількість проблем, які вимагають нагального вирішення. Водночас питання соціально-економічного стану сучасного села відходять на другий план. Різниця в економічному та соціальному розвитку сіл і міст стимулює міграцію сільських мешканців у міста, де вони знаходять значно кращі умови для життя, вищі заробітки та ширший спектр доступних послуг. Ці чинники спричиняють ще більший занепад сільських територій, їхнє знелюднення, відмирання їхнього культурного потенціалу. Крім того, сьогодні значною мірою загострюється проблема екологічного стану. Території, які раніше були осередками незабрудненого довкілля, дедалі частіше потерпають від негативних наслідків господарської діяльності. Сільські території потребують відновлення та підтримки з метою збереження їхнього унікального колориту та забезпечення належних умов для життя людей. Щоб домогтися цього, необхідно, насамперед, правильно обрати організаційно-економічні механізми забезпечення розвитку сільських територій. Одними з перших за комплексне вирішення проблеми розвитку сільських територій взялися країни-члени ЄС. Зокрема, за останні десятиліття в межах ЄС вдалося сформувати потужний інструмент сприяння розвитку села – Політику розвитку сільських територій ЄС, наслідками упровадження якої стали значні успіхи у забезпеченні підтримки сільських територій. Детальне дослідження та оцінка цього досвіду допоможуть визначити потенційні можливості його застосування в економічних умовах України.

Теоретичну сутність поняття організаційно-економічного механізму, особливості його застосування у різних сферах економіки досліджували З. Арабянц, Л. Берг, П. Єгоров, О. Єременко-Григоренко, Ю. Лисенко, В. Луцковський, В. Полуянов, І. Полякова, В. Пономаренко, І. Пономарьов, Ю. Путятін, О. Пушкар, О. Тридід, В. Удодов, Е. Ястремська.

Розвиток сільських територій, механізми його забезпечення та державного регулювання, проблеми та перспективи сільського розвитку в Україні вивчали А. Бидик, О. Бородіна, В. Борщевський, Ф. Важинський, І. Гончаренко, Н. Горін, Ю. Губені, С. Девко, С. Дем'яненко, В. Єрмоленко, Х. Клаут, М. Малік, О. Могильний, О. Молнар, Т. Мороз, О. Онищенко, О. Павлов, С. Писаренко, М. Поленкова, П. Саблук, О. Станкевич, Ю. Уркевич, В. Юрчишин, В. Якубів та ін. Проблеми розвитку села висвітлені у працях таких зарубіжних науковців, як Дж. Брайден, Д. Кеїрол, Т. Купер, Д. Лонг, Т. Марсден, Х. фон Меєр, Я. Пост, А. Терлуїн, К. Хелмінг, К. Юїе та ін. Здебільшого вчені зосереджували увагу на загальних тенденціях розвитку села, не досліджуючи особливостей організаційно-економічних механізмів цього процесу, не аналізуючи детально наслідків вжитих заходів, їхньої ефективності, у тому числі фінансової. Щоб обрати для українських сільських територій найдієвіші механізми забезпечення розвитку, необхідно вивчити не лише наукові надбання у цій сфері, а й досвід провідних країн світу, зокрема країн-членів ЄС, оцінити доцільність і ефективність вжитих ними заходів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота пов'язана з науковою проблематикою, над якою працює кафедра

міжнародних економічних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка, а саме – з науковими темами «Екологічні чинники економічного зростання в країнах Центрально-Східної Європи» № ДР 0114U004246 (2014–2016 рр., науковий керівник – доктор економічних наук, проф. І. М. Грабинський) та «Секторальна інтеграція в економічній системі Європейського Союзу» № ДР 0110U003148 (2010–2014 рр., науковий керівник – доктор географічних наук, проф. С. М. Писаренко). Зокрема, дисертантом здійснено аналіз впливу агроекологічних заходів Програми розвитку сільських територій 2007-2013 рр. Польщі на соціально-економічні показники сільських регіонів країни, а також аналіз еволюції Політики розвитку сільських територій у межах Спільної аграрної політики ЄС.

Мета дисертаційного дослідження. Метою кандидатської дисертації є дослідження особливостей організаційно-економічних механізмів забезпечення розвитку сільських територій Європейського Союзу для визначення перспектив і потенційних можливостей застосування моделі розвитку сільських територій ЄС в реаліях України.

Для досягнення мети необхідно вирішити такі завдання:

- визначити поняття та складові організаційно-економічного механізму забезпечення розвитку сільських територій ЄС;
- дослідити еволюцію та особливості формування сучасного організаційно-економічного механізму розвитку сільських територій ЄС;
- оцінити роль сільського господарства в економіці ЄС та його вплив на розвиток сільських територій ЄС;
- дослідити особливості формування та реалізації Програми розвитку сільських територій 2007–2013 рр. у країнах-членах ЄС;
- визначити найефективніші заходи, спрямовані на забезпечення соціально-економічного та екологічного розвитку сільських територій ЄС;
- виокремити сильні та слабкі сторони сучасного розвитку сільських територій ЄС, а також загрози та перспективи цього розвитку;
- оцінити стан і потенціал розвитку сільських територій в Україні;
- визначити найефективніші заходи, спроможні забезпечити стабільний соціально-економічний розвиток сільських територій України;
- дослідити вплив бізнесу на розвиток сільських територій ЄС та України;
- сформулювати модель взаємодії бізнесу та сільськогосподарських виробників у контексті забезпечення розвитку сільських територій.

Об'єктом дослідження є розвиток сільських територій у країнах-членах ЄС.

Предметом дослідження слугує сукупність програм, заходів та ініціатив як міждержавного, так і локального рівнів, спрямованих на забезпечення розвитку сільських територій ЄС.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження слугують фундаментальні принципи і комплекс загальнонаукових інструментів діалектичного методу пізнання: системний підхід (для визначення елементів організаційно-економічного механізму забезпечення розвитку сільських територій, особливостей функціонування господарської діяльності на селі, механізмів взаємодії бізнесу та

сільськогосподарських виробників у сфері виробництва продуктів харчування); наукова абстракція (для аналізу теоретичних моделей у підрозділі 1.1), аналіз, синтез, дедукція, індукція та інші, а також система законів і категорій сучасної економічної науки, наукові концепції забезпечення розвитку сільських територій, розроблені вітчизняними та зарубіжними вченими.

У дослідженні використано такі спеціальні економічні методи: статистико-економічний аналіз (у розділах 1–3); кореляційно-регресійний аналіз (у підрозділах 2.2, 2.3 – для оцінки ефектів від реалізації заходів у межах Програми розвитку сільських територій 2007–2013 рр.); кластерний аналіз (у підрозділі 2.1 – з метою групування країн за критерієм залежності від сільського господарства); SWOT-аналіз (у підрозділі 3.1 – для визначення сильних і слабких сторін, а також загроз і перспектив розвитку сільських територій ЄС).

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становлять закони і нормативні акти України з питань розвитку сільських територій, нормативна база Європейського Союзу, офіційні статистичні показники Державної служби статистики України та інших відомств, офіційні публікації статистичних органів ЄС та міжнародних організацій (Європейський комітет статистики, Світовий банк); періодичні видання, матеріали міжнародних конференцій, навчальних програм, наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених, інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в оцінці ефективності Політики розвитку сільських територій як визначального компонента організаційно-економічного механізму розвитку сільських територій ЄС на прикладі реалізації Програми розвитку сільських територій 2007–2013 рр. та у сформульованих на цій основі рекомендаціях, застосування яких сприятиме удосконаленню програм наступних періодів. Окрім того, у дослідженні виокремлено інструменти, які можуть бути застосовані для розвитку сільських територій в Україні. Головними результатами дисертаційного дослідження, що характеризують його новизну, демонструють особистий внесок автора у розробку обраної тематики та виносяться на захист, є такі:

у перше:

– здійснено оцінку ефективності реалізованих заходів Програми розвитку сільських територій 2007–2013 рр. для Польщі та визначено їхній вплив на соціально-економічні та екологічні показники сільської місцевості (зокрема, на прикладі агротуристичної діяльності в Польщі виявлено та охарактеризовано позитивний вплив заходів, спрямованих на розвиток сільських територій, у тім числі їхньої комунальної інфраструктури), забезпеченості сільських територій дорогами, а також позитивний вплив органічного виробництва на екологічну ситуацію в окремих регіонах Польщі;

– на основі особисто змодельованої системи взаємозв'язку визначено порівняльні переваги від взаємодії між сільським середовищем, фермерами, підприємствами харчової промисловості та споживачами продуктів харчування, а також проаналізовано вплив цієї взаємодії на розвиток сільських територій загалом; на прикладі транснаціональної корпорації «Nestlé» виокремлено потенційні можливості розширення підтримки компанією фермерів України, зокрема, завдяки

розширенню асортименту продукції, яку компанія закуповує у місцевих товаровиробників;

удосконалено:

– теоретико-методологічні засади визначення організаційно-економічного механізму забезпечення розвитку сільських територій, що дало змогу окреслити його як систему взаємопов'язаних інструментів і методів стимулювання комплексного розвитку сільських територій – середовища проживання та господарської діяльності сільських мешканців, а також природного середовища існування рослин і тварин, спрямованих на поліпшення умов життя сільських мешканців, а також збереження культурного та природного середовища села; сформульовано власні визначення понять «сільські території» та «розвиток сільських територій»;

– класифікацію країн-членів ЄС на основі здійсненого автором кластерного аналізу з урахуванням ролі сільського господарства в їхній економіці та у забезпеченні розвитку їхніх сільських територій за такими критеріями, як частка сільського населення, частка сільськогосподарських угідь і частка населення, зайнятого у сільському господарстві;

– теоретико-прикладні засади обґрунтування особливостей і стратегічних пріоритетів розвитку сільських територій у країнах-членах ЄС (на прикладі Польщі); за допомогою SWOT-аналізу визначено сильні та слабкі сторони, можливості та загрози розвитку сільських територій, на основі чого запропоновано стратегічні напрями розвитку сільських територій ЄС на найближчі роки;

набули подальшого розвитку:

– оцінка особливостей формування та реалізації Політики розвитку сільських територій ЄС, її впровадження через систему тематичних заходів Програми розвитку сільських територій ЄС 2007–2013 рр.; доведено, що визначальними критеріями під час розподілу програмних коштів між країнами-членами ЄС слугували частка сільських територій і частка сільських мешканців у країнах-членах ЄС, а краще реалізувати програмні заходи вдалося тим країнам, які мали менше труднощів в управлінні власними програмами розвитку сільських територій;

– аналіз можливостей удосконалення політики розвитку сільських територій ЄС на прикладі Польщі через сприяння реалізації місцевих ініціатив та обміну досвідом між країнами-членами ЄС; аналіз перспектив застосування інструментів ЄС у сфері розвитку українського села, зокрема таких інструментів, як модернізація сільськогосподарських виробництв, збільшення доданої вартості продукції аграрного та лісового секторів, навчання фермерів, диверсифікація господарської діяльності селян, розвиток інфраструктури села, стимулювання органічного сільськогосподарського виробництва та збереження довкілля, використання культурно-історичної спадщини села для розвитку сільських територій.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що основні положення, висновки та конкретні пропозиції, викладені в дисертації, можуть слугувати методологічною базою для розробки практичних заходів із забезпечення розвитку сільських територій країн-членів ЄС та України. Результати дослідження використано у практичній роботі Всеукраїнської громадської організації

«Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України» (Довідка № 34 від 14 липня 2015 р.), у навчально-методичній розробці тем модуля ЗВ-2 професійної програми підвищення кваліфікації керівних працівників і спеціалістів державної служби зайнятості України Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України (Довідка № 2848 від 10 серпня 2015 р.) та у процесі викладання економічних дисциплін курсу «Спільна аграрна політика Європейського Союзу» (тема 2 «Реформування Спільної аграрної політики ЄС на сучасному етапі» та тема 4 «Фінансування Спільної аграрної політики ЄС»), які читають співробітники кафедри міжнародних економічних відносин факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка для студентів спеціальності 6.030203 «міжнародні економічні відносини» та 8.03020301 «міжнародні економічні відносини» (Довідка № 4095-Н від 14 вересня 2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі наукові результати, викладені у дисертаційній роботі, отримано автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи пройшли апробацію на таких конференціях: VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічні реформи в контексті інтеграційного вибору України» (м. Київ–Дніпропетровськ, 29–30 листопада 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених і студентів «Інформаційні технології, економіка та право: стан та перспективи розвитку» (м. Чернівці, 3–5 квітня 2013 р.); II Міжнародній науковій конференції «Еколого-економічні проблеми у міжнародній торгівлі та інвестиціях» (м. Львів, 22–23 жовтня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми модернізації економіки та фінансової системи України» (м. Черкаси, 28–29 листопада 2014 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми сучасної економіки: глобальний, національний та регіональний контекст» (м. Гродно, Республіка Білорусь, 28–29 травня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції для студентів, аспірантів і молодих учених «Реформування економіки держави та регіонів: технологічні та економічні аспекти» (м. Київ, 19–20 червня 2015 р.); III Міжнародній науковій конференції «Еколого-економічні проблеми у міжнародній торгівлі та інвестиціях» (м. Львів, 20–21 жовтня 2015 р.). Структуру дисертаційного дослідження та його основні результати обговорювали на засіданнях кафедри міжнародних економічних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка, на щорічних звітних наукових конференціях Львівського національного університету імені Івана Франка за 2012–2015 рр., а також на наукових семінарах кафедри міжнародних економічних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка у 2012–2015 рр.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження опубліковані у 16-ти наукових працях, 6 з яких вийшли друком у наукових фахових виданнях України (в тому числі 2 статті – у наукових фахових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз), 4 статті – у вітчизняних науково-практичних виданнях і 6 тез доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Зміст основної частини роботи викладено на 185 сторінках. Робота містить 30 аналітичних таблиць та 31 рисунок. Перелік використаних джерел налічує 208 позицій, які подано на 25 сторінках. Додатки містять 9 таблиць і 4 рисунки на 14 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету і завдання дослідження, наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, подано відомості про їх упровадження.

У першому розділі «Поняття та значення розвитку сільських територій у межах Спільної аграрної політики Європейського Союзу» визначено концепційно-теоретичні засади організаційно-економічних механізмів розвитку сільських територій, проаналізовано класифікації сільських територій, форми і напрями їх розвитку у межах Спільної аграрної політики ЄС, висвітлено еволюцію організаційно-економічного механізму розвитку сільських територій у межах Спільної аграрної політики ЄС.

Термін «організаційно-економічний механізм» вживається в сучасній економічній науці досить широко, однак дотепер узгодженого його визначення не існує, тим більше в контексті розвитку сільських територій. Враховуючи це, автором сформульоване власне визначення поняття «сільські території»: це сформована на основі найдавнішої форми просторової організації людських поселень соціально-культурна система еколого-географічних та економіко-суспільних утворень у природно-культурному середовищі їхнього розташування, яка знаходиться за межами міст і міських агломерацій. Феномен сільських територій полягає в тому, що вони тісно пов'язані з навколишнім середовищем. Визначальною ознакою, яка відрізняє село від міста, є наближеність до природи, яку в процесі еволюції людина частково адаптувала до власних потреб, при цьому не перетворивши її в місто.

У дисертаційному дослідженні «розвиток сільських територій» визначено як процес реалізації державних заходів і місцевих ініціатив, спрямованих на підвищення рівня життя у сільській місцевості, збереження її соціокультурного потенціалу та духовної спадщини, який відбувається за гармонійної взаємодії людини з природним середовищем. Сільські території розвиваються не лише шляхом реалізації заходів тих чи інших програм з розвитку села, а й завдяки активним діям та ініціативі сільських мешканців. При цьому важливо, щоб цей розвиток відбувався в гармонії з навколишнім природним середовищем, яке є середовищем існування сільських мешканців, а отже, суттєво впливає на них і характер їх господарської діяльності.

Поняття «організаційно-економічний механізм розвитку сільських територій» визначено автором як система взаємопов'язаних інструментів і методів стимулювання комплексного розвитку сільських територій – середовища проживання та господарської діяльності сільських мешканців, а також природного середовища існування рослин і тварин, спрямованих на поліпшення умов життя сільських мешканців, збереження культурного та природного середовища села.

Водночас «організаційно-економічний механізм розвитку сільських територій» можна визначити як сукупність економічних важелів та інструментів, інтегрованих у систему економічних взаємозв'язків, що спрямовані на забезпечення розвитку сільських територій у межах організаційних структур (сукупності інститутів та інституцій), з комплексом передбачених ними норм і правил.

Сучасні сільські території різняться рівнем розвитку, просторовим розташуванням і природними умовами, методами та особливостями господарської діяльності. Водночас усім їм характерний зв'язок з навколишнім природним середовищем і залежність від сільськогосподарського виробництва. Згідно з Номенклатурою територіальних одиниць для статистичного аналізу (NUTS), з 2010 р. в ЄС сільські території поділяють на переважно сільські, значною мірою сільські та переважно міські території.

ЄС спрямовує значні зусилля на підтримку сільського господарства, підвищення його ефективності та забезпечення потреб сільських мешканців, а також заохочує до провадження несільськогосподарських видів діяльності на селі, спроможних забезпечити селянам додаткові заробітки. Усе це здійснюється в межах реалізації Політики розвитку сільських територій ЄС в поєднанні з іншими ініціативами, спрямованими на відродження та підтримку села, збереження його автентичних традицій і колориту.

Одним з основних організаційно-економічних механізмів розвитку сільських територій ЄС є Спільна аграрна політика і виокремлена в її складі Політика розвитку сільських територій. Спільна аграрна політика ЄС загалом, як і її складова, Політика розвитку сільських територій, пройшла тривалий шлях реформування. Остання реалізована Програма розвитку сільських територій 2007–2013 рр. будувалась на основі програми «ЛІДЕР» і навколо таких трьох тематичних осей:

- вісь 1 «Підвищення конкурентоспроможності сільського та лісового господарства»;
- вісь 2 «Захист довкілля та краєвидів»;
- вісь 3 «Якість життя у сільській місцевості та диверсифікація господарської діяльності на селі».

Програмою розвитку сільських територій ЄС на період 2014–2020 рр. передбачені такі стратегічні цілі:

- 1) підвищення конкурентоспроможності сільського господарства;
- 2) стале управління природними ресурсами та заходи, пов'язані зі зміною клімату;
- 3) збалансований територіальний розвиток сільських територій.

У другому розділі «Аналіз особливостей розвитку сільських територій у країнах-членах Європейського Союзу» здійснено оцінку ефективності впровадження Програми розвитку сільських територій 2007-2013 рр. у межах Спільної аграрної політики ЄС, визначено роль сільського господарства в економіці країн-членів ЄС, досліджено вплив розвитку сільських територій на соціальний та еколого-економічний стан сільської місцевості.

Важливу роль у розвитку села ЄС продовжує відігравати сільське господарство. Залишаючись основою економіки села, воно водночас потребує постійної

підтримки. Так, сільське господарство отримує підтримку згідно з визначеними Політикою розвитку сільських територій пріоритетами. Попри те що сільське господарство в кожній із країн-членів ЄС відіграє різну роль, можна виокремити країни, подібні за ступенем розвитку та роллю сільського господарства. Так, для більш розвинених країн характерна активна переорієнтація з традиційного сільського господарства на новітні види господарської діяльності, набагато прибутковіші за фермерство, тоді як менш розвинені країни продовжують надавати перевагу сільськогосподарському виробництву. Це підтверджено результатами кластерного аналізу, в основу якого покладено групування країн-членів ЄС за такими ознаками:

- 1) частка площі сільськогосподарських угідь у загальній площі країни;
- 2) частка зайнятих у сільському господарстві;
- 3) частка сільського населення.

На підставі обчислених нормалізованих значень перелічених показників для всіх країн-членів ЄС та їх евклідових відстаней від центрів досліджуваних кластерів країни ЄС поділено на дев'ять кластерів (табл. 1).

Кластерний аналіз допоміг з'ясувати, що у більшості країн-членів ЄС кількість сільських мешканців, задіяних у сільськогосподарському виробництві, зменшується. І хоча в економіці таких розвинених країн ЄС, як Бельгія, Люксембург, Мальта, Нідерланди, сільське господарство не є визначальною складовою, їх уряди продовжують спрямовувати значні ресурси на стимулювання та підтримку ефективності сільського господарства як одного з рушіїв розвитку сільських територій. Менш розвинені країни ЄС суттєво залежать від сільського господарства, проте у більшості з них воно низькоефективне. Щоб сільськогосподарське виробництво могло забезпечити належний рівень доходів для населення і, відповідно, стимулювати розвиток сільських територій, його треба модернізувати і перебудувати. Для України сільське господарство залишається ключовим, проте неефективним, отже, теж потребує вдосконалення та змін. Застосування досвіду країн-членів ЄС є одним із напрямів перебудови сільського господарства України.

Аналіз практики реалізації країнами-членами ЄС Політики розвитку сільських територій, добору механізмів і способів освоєння коштів допомагає зрозуміти, як і на основі чого визначались пріоритети в питаннях розвитку сільських територій, та наскільки ефективно були використані кошти. В основу аналізу покладено такі критерії:

- час вступу країни в ЄС;
- частка площі сільських регіонів країни-члена ЄС в загальній її площі;
- частка сільських мешканців країни-члена ЄС у загальній чисельності населення країни;
- частка бюджету країни-члена ЄС, спрямованого на розвиток сільських територій, у загальному бюджеті ЄС.

Аналіз показав, що тривалість членства країни в ЄС не є визначальним критерієм при формуванні пакета заходів, спрямованих на розвиток села, проте що довше країна є членом ЄС, то менше коштів вона отримує з бюджету Спільної аграрної політики. Основна частка коштів ЄС спрямовується в ті країни, де

переважають сільське населення і сільські регіони, однак країни, які отримали менше програмних коштів, змогли їх реалізувати краще завдяки досконалішому управлінню програмами.

Таблиця 1

Кластери, виокремлені за критеріями частки сільськогосподарських угідь, частки сільського населення та частки зайнятих у сільському господарстві

Кластер	Ознаки	Країни
1	Мала частка зайнятих у сільському господарстві; мала частка сільського населення; середня частка сільськогосподарських угідь	Бельгія, Люксембург, Мальта, Нідерланди
2	Мала частка зайнятих у сільському господарстві; мала частка сільського населення; велика частка сільськогосподарських угідь	Данія, Велика Британія
3	Мала частка зайнятих у сільському господарстві; середня частка сільського населення; мала частка сільськогосподарських угідь	Кіпр, Естонія, Фінляндія, Швеція
4	Мала частка зайнятих у сільському господарстві; середня частка сільського населення; середня частка сільськогосподарських угідь	Австрія, Болгарія, Чеська Республіка, Німеччина, Іспанія, Франція, Угорщина, Італія, Словаччина
5	Мала частка зайнятих у сільському господарстві; велика частка сільського населення; велика частка сільськогосподарських угідь	Ірландія
6	Середня частка зайнятих у сільському господарстві; середня частка сільського населення; середня частка сільськогосподарських угідь	Литва, Латвія
7	Середня частка зайнятих у сільському господарстві; середня частка сільського населення; велика частка сільськогосподарських угідь	Греція
8	Середня частка зайнятих у сільському господарстві; велика частка сільського населення; середня частка сільськогосподарських угідь	Хорватія, Польща, Португалія, Словенія
9	Велика частка зайнятих у сільському господарстві; велика частка сільського населення; велика частка сільськогосподарських угідь	Румунія

Примітка: розроблено автором.

Протягом 2007-2013 рр. найбільше коштів з Європейського аграрного фонду сільського розвитку отримала Польща – 13,4 млрд євро, або 13,93 % загального бюджету ЄС (рис. 1). Саме тому ефективність реалізованих за Програмою розвитку сільських територій заходів ми оцінювали на прикладі Польщі. Аналізом доведено, що заходи першої пріоритетної осі загалом позитивно вплинули на конкурентоспроможність сільського господарства Польщі. Визначені показники узгоджуються принципом Парето, згідно з яким 20 % інвестованих коштів повинні забезпечити 80 % позитивних результатів стосовно підвищення конкурентоспроможності сільського господарства. Відтак ймовірно є пряма позитивна залежність між індексом виробництва продуктів тваринництва і виплатами на підвищення доданої вартості та модернізацію аграрних господарств.

Водночас виплати з дострокового виходу на пенсію, а також виплати попереднього програмного періоду негативно впливають на продуктивність тваринництва. Структурні виплати були спрямовані на те, щоб фермери пенсійного віку перестали провадити господарську діяльність і поступилися молодим господарям. Як наслідок кількість старших фермерів зменшується швидше ніж збільшується кількість працездатних, що спричиняє зниження індексу виробництва сільськогосподарських товарів, оскільки обсяг господарської діяльності фермерів пенсійного віку зменшується швидше, ніж нарощуються виробничі потужності нових господарів.

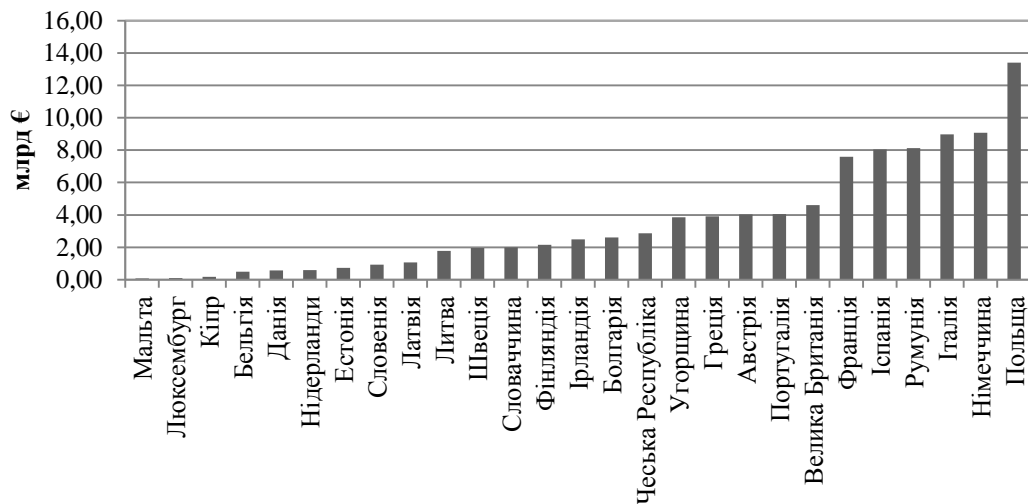

Рис. 1. Розподіл коштів Європейського аграрного фонду сільського розвитку у рамках Програми розвитку сільських територій 2007–2013 рр. між країнами-членами ЄС, млрд євро

Структура виплат на заходи Програми розвитку сільських територій для Польщі на 2014–2020 роки дещо змінилась порівняно з періодом 2007–2013 рр. На першому місці за обсягом наданих коштів є модернізація сільськогосподарських виробництв, на яку передбачено 2,4 млрд євро, що майже вдвічі більше від періоду 2007–2013 рр. Значні кошти виділяють на реструктуризацію малих господарств (0,8 млрд євро) та допомогу молодим фермерам (0,7 млрд євро). Стимулювання раннього виходу на пенсію скоротилось у 2,8 раза, збільшились витрати на маркетинг та переробку сільськогосподарської продукції. Такі зміни у фінансуванні засвідчують, що уряд Польщі в новому програмному періоді зосередився на заходах, які сприятимуть збільшенню виробничих потужностей, впровадженню нових технологій у виробництво та залученню молодих фермерів до господарювання.

Села зазвичай поступаються за розвитком містам, а умови життя їх мешканців гірші, ніж у містах. Щоб збільшити свої доходи, селяни дедалі частіше починають провадити несільськогосподарську діяльність. Для визначення впливу несільськогосподарської діяльності на соціально-економічні показники села проведено аналіз залежності між розвитком туристичного підприємництва і рівнем безробіття у польських селах. Регресійний аналіз показав, що із збільшенням кількості туристичних об'єктів у сільській місцевості кількість безробітного населення зменшується. Це закономірно, оскільки відкриття однієї агротуристичної садиби в середньому забезпечує працевлаштування однієї безробітної особи.

Враховуючи значущість для соціально-економічного розвитку села такої складової його інфраструктури, як дороги, з допомогою лінійної регресії з багатьма змінними обчислено ймовірну величину впливу інвестицій, спрямованих на спорудження і підтримку доріг, і кількості агротуристичних садиб на показник протяжності асфальтованих доріг у сільській місцевості Польщі:

– із збільшенням кількості агросадиб на одиницю протяжність доріг у сільській місцевості потенційно може збільшитися на 1,13 км;

– із збільшенням обсягу інвестицій на одиницю протяжність доріг у сільській місцевості потенційно може збільшитись на 1,01 км.

У контексті аналізу впливу заходів Програми розвитку сільських територій 2007-2013 рр. на екологічну ситуацію на селі визначено кореляційну залежність між обсягами агроекологічних виплат за воєводствами і кількістю органічних господарств Польщі. Коефіцієнт кореляції 0,65 свідчить про існування прямої залежності між досліджуваними показниками. Також доведено, що розвиток екологічно сприятливих видів господарської діяльності в Польщі суттєво залежить від обсягу виплат за Програмою розвитку сільських територій ЄС. Коефіцієнт кореляції між кількістю органічних господарств у Польщі та обсягами викидів аміаку становить $-0,75$, тобто із збільшенням кількості органічних господарств у Польщі обсяг викидів аміаку в атмосферу зменшується, що ще раз підтверджує позитивний вплив органічного сільського господарства на довкілля та ефективність виплат, спрямованих у цю сферу за Програмою розвитку сільських територій.

У третьому розділі «Перспективи розвитку сільських територій у країнах-членах Європейського Союзу та в Україні в умовах європейської інтеграції» висвітлені проблеми та перспективи розвитку сільських територій у країнах-членах ЄС, здійснено оцінку стану розвитку сільських територій України, окреслено можливості їх розвитку, на прикладі діяльності компанії «Nestlé» оцінено роль бізнесу у розвитку сільських територій.

На підставі аналізу сильних і слабких сторін, можливостей і загроз розвитку сільських територій Польщі окреслено низку стратегічних напрямів розвитку польського села (табл. 2).

Таблиця 2

Заходи, спрямовані на розвиток сільських територій Польщі, визначені за допомогою SWOT-аналізу

Стратегія SO*	Стратегія WO**
Залучення активного місцевого населення до міждержавних ініціатив, спрямованих на збереження навколишнього природного середовища	Ініціювання та створення загальноєвропейських механізмів контролю і забезпечення безпеки навколишнього природного середовища у сільській місцевості
Підтримка співпраці та створення об'єднань між активними представниками сільських громад у сфері розвитку несільськогосподарських видів діяльності на селі	Організація навчальних програм для сільського населення країн-членів ЄС у напрямі диверсифікації його господарської діяльності; створення платформ для обміну досвідом між сільськими підприємцями Польщі та інших країн-членів ЄС

Розвиток транскордонної співпраці, підтримка обміну досвідом між ініціативними громадами Польщі та країн-сусідів (України) у сфері розвитку села	Транскордонна співпраця з країнами-сусідами з питань підтримки малого бізнесу; подолання негативної демографічної ситуації на селі
Використання ресурсів ЄС, спрямованих на підтримку сільського господарства, для переходу сільських виробників на виробництво органічних продуктів харчування	Використання фінансової підтримки ЄС для розвитку та удосконалення інфраструктури у сільській місцевості
Стратегія ST***	Стратегія WT****
Державна підтримка впровадження у сільськогосподарське виробництво сучасних технологій з метою зменшення собівартості сільськогосподарської сировини та поліпшення її якості	Стимулювання сільського населення до організації об'єднань у сфері несільськогосподарських видів діяльності
Залучення приватних інвестицій у розвиток і підтримку сільських ініціатив. Державна кредитна підтримка сільським виробникам	Підтримка програм, спрямованих на зміну кваліфікації сільських виробників, інформаційна підтримка селян у пошуку альтернативних можливостей зайнятості на селі
Стимулювання та підтримка переходу сільських об'єктів господарювання на нові сталі методи господарювання, спроможні обмежити негативний вплив господарської діяльності на довкілля	Підтримка транскордонних програм у сфері розвідування природних ресурсів, а також сталого їхнього використання

Примітка: розроблено автором.

* Стратегія SO спрямована на те, щоб використати сильні сторони для реалізації можливостей.

** Стратегія WO спрямована на те, щоб подолати слабкі сторони шляхом використання можливостей.

*** Стратегія ST спрямована на те, щоб використати сильні сторони для зменшення загроз.

**** Стратегія WT спрямована на те, щоб мінімізувати слабкі сторони і загрози.

Аналіз результатів досліджень послужив підставою для виокремлення таких проблем розвитку сільських територій України:

- негативна демографічна ситуація, спричинена високою смертністю, старінням населення та активною міграцією;
- високий рівень безробіття та низькі доходи сільських мешканців;
- неефективне сільськогосподарське виробництво та висока залежність селян від сільського господарства;
- поганий стан інфраструктури та неефективність використання ресурсів;
- недосконалість нормативно-правової бази з питань розвитку села та підтримки господарської діяльності на селі;
- нестача методичної, організаційної, інформаційної та матеріальної підтримки суб'єктів підприємництва у сільській місцевості з боку держави;
- повільні темпи зростання обсягів інвестицій у розвиток матеріальної бази суб'єктів господарювання на селі;

- невідповідність діяльності підприємств, розташованих у сільській місцевості, міжнародним стандартам;
- відсутність інноваційних програм і проектів, орієнтованих на розвиток сільських територій;
- недостатність державної підтримки та відсутність комплексного підходу до популяризації несільськогосподарських видів діяльності на селі;
- обмежені фінансові можливості селян для започаткування власної справи;
- низький освітньо-кваліфікаційний рівень сільських жителів;
- традиційна суспільно-професійна структура, в якій переважає ручна праця;
- недовіра у сільському середовищі до нових ініціатив, невпевненість у власних силах.

Швидко та ефективно вирішити ці проблеми допоможе європейський досвід, зокрема в таких напрямках:

1. Модернізація сільськогосподарського виробництва та заходи, спрямовані на збільшення доданої вартості продукції аграрного та лісового секторів.
2. Навчання фермерів через систему дорадчих служб.
3. Диверсифікація господарської діяльності селян з орієнтацією на розвиток різних видів несільськогосподарської діяльності.
4. Удосконалення та розвиток інфраструктури села.
5. Стимулювання органічного сільського господарства та збереження довкілля.
6. Використання культурно-історичної спадщини села для розвитку сільських територій і збереження його автентичності.

Важливу роль у розвитку сільських територій відіграє сфера підприємництва. Це легко простежити на прикладі підприємств харчової промисловості. В результаті взаємодії із сільським середовищем сільськогосподарський виробник отримує відповідні сільськогосподарські товари, які постачає у вигляді сировини на підприємства виробників продуктів харчування. Від якості та кількості сировини залежить те, яку продукцію і в якому обсязі зможе виробити підприємець. Підтримка, яка може надаватись виробником харчової продукції фермеру, повинна забезпечити те, щоб останній міг виробляти сировину потрібної якості та кількості і в такий спосіб гарантувати підприємцеві стабільне виробництво продуктів харчування. Постійний ринок збуту, доступ до якого отримує фермер завдяки співпраці із виробником продуктів харчування, означатиме для нього стабільність або ж зростання його доходів. Попит на сільськогосподарську сировину зростатиме разом із зростанням попиту на продукцію компанії-виробника, який залежить від смаків споживачів, ціни на відповідні товари та від довіри споживачів компанії-виробнику. Довіру покупця можна завоювати лише якістю, яка, своєю чергою, залежить від сировини. В такий спосіб замикається цикл, який пов'язує фермерів, компанії та споживачів (рис. 2).

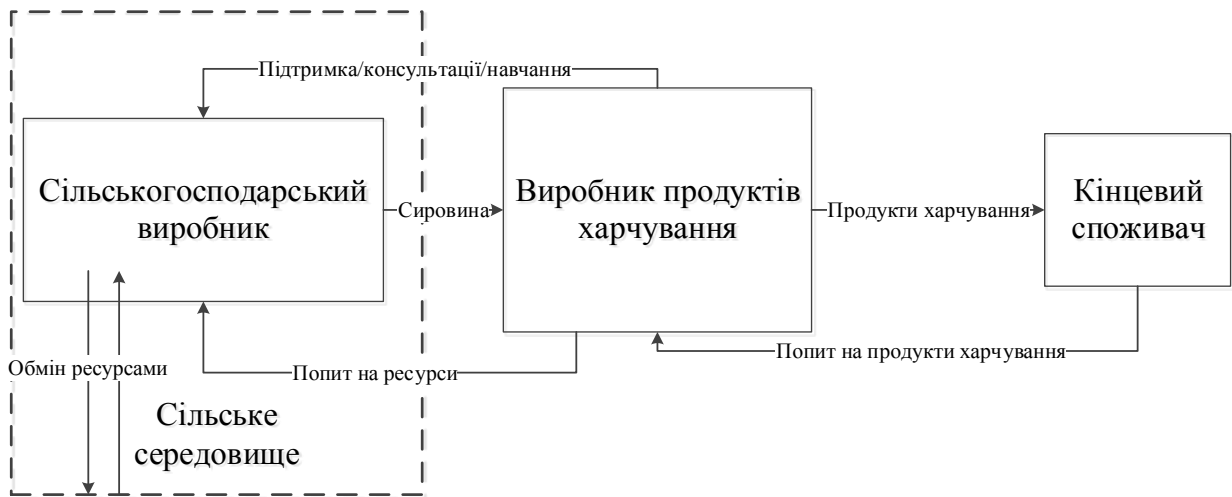

Рис. 2. Схема взаємодії сільськогосподарських виробників, виробників продуктів харчування і споживачів

Примітка: розроблено автором.

Аналіз політики підтримки сільського господарства та сільських виробників, яку провадить компанія «Nestlé», показав, що співпраця між виробниками продуктів харчування, сільськогосподарськими товаровиробниками та споживачами продуктів харчування вигідна для всіх учасників цього процесу, а також позитивно впливає на розвиток села загалом.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення, виконано емпіричний аналіз і запропоновано нові варіанти вирішення актуальних проблем розвитку сільських територій Європейського Союзу та України. Одержані в процесі дослідження результати дали змогу сформулювати такі висновки:

1. Розвиток сільських територій є актуальною проблемою для всіх сучасних країн. Значних успіхів у підтримці власного села досягли країни-члени ЄС, сформувавши потужний організаційно-економічний механізм у формі Політики розвитку сільських територій. У доробку багатьох учених є визначення поняття «організаційно-економічний механізм» в контексті різних галузей економіки. Щоб сформулювати його дефініцію стосовно розвитку сільських територій, попередньо були визначені такі поняття:

– сільські території – це сформована на основі найдавнішої форми просторової організації людських поселень соціально-культурна система еколого-географічних та економіко-суспільних утворень у природно-культурному середовищі їхнього розташування, яка знаходиться за межами міст і міських агломерацій;

– розвиток сільських територій – це процес реалізації державних заходів і місцевих ініціатив, спрямованих на підвищення рівня життя у сільській місцевості, збереження її соціокультурного потенціалу та духовної спадщини, який відбувається за гармонійної взаємодії людини з природним середовищем;

– організаційно-економічний механізм розвитку сільських територій – це система взаємопов'язаних інструментів і методів стимулювання комплексного розвитку сільських територій – середовища проживання та господарської діяльності сільських мешканців, а також природного середовища існування рослин і тварин,

спрямованих на поліпшення умов життя сільських мешканців, збереження культурного та природного середовища села. Водночас організаційно-економічний механізм розвитку сільських територій можна визначити як сукупність економічних важелів та інструментів, інтегрованих у систему економічних взаємозв'язків, що спрямовані на забезпечення розвитку сільських територій у межах організаційних структур (сукупності інститутів та інституцій), з комплексом передбачених ними норм і правил.

2. Правильно побудований організаційно-економічний механізм розвитку сільських територій спроможний забезпечити комплексний розвиток села і добробут його мешканцям. Політика розвитку сільських територій, яка реалізується через систему програм розвитку сільських територій країн-членів ЄС, передбачає різноманітні заходи, визначені з урахуванням особливостей і потреб кожного регіону. Формувався цей організаційно-економічний механізм упродовж кількох десятиліть у межах Спільної аграрної політики ЄС. Пріоритетами Політики на сучасному етапі стали зміцнення конкурентоспроможності аграрного та лісового секторів, збереження довкілля та сільських краєвидів, підвищення рівня життя сільських мешканців шляхом диверсифікації їхньої господарської діяльності. Диверсифікація господарської діяльності на селі як складова програми багатофункціонального розвитку села передбачає розвиток несільськогосподарського підприємництва, зокрема туризму, ремесел, виробництва продуктів харчування, енергії тощо.

3. Щоб визначити роль сільського господарства в питаннях розвитку сільських територій ЄС, за допомогою кластерного аналізу країни класифіковано за ознакою залученості у сільське господарство. Аналіз допоміг з'ясувати, що у більшості країн-членів ЄС частка участі сільських мешканців у сільськогосподарському виробництві щораз зменшується. І хоча в економічному житті таких високорозвинених країн, як Бельгія, Люксембург, Мальта, Нідерланди, сільське господарство не відіграє ключової ролі, вони продовжують спрямовувати значні ресурси на стимулювання та підтримку ефективності сільського господарства як одного з рушіїв розвитку сільських територій. Менш розвинені країни-члени ЄС, наприклад, Румунія, більше залежні від сільського господарства, проте у більшості з них воно є низькоефективним. Щоб подолати цю невідповідність, треба модернізувати та перебудувати сільськогосподарське виробництво так, щоб забезпечити належний рівень доходів населення і, відповідно, стимулювати розвиток сільських територій.

4. Тривалість членства країни в ЄС не є визначальним чинником при формуванні пакета заходів, спрямованих на розвиток села, проте що довше країна є членом ЄС, то менше коштів вона отримує з бюджету Спільної аграрної політики. За підсумками реалізації коштів протягом 2007–2013 рр. (станом на кінець 2013 р.), основна частка коштів ЄС припала на країни, частки сільського населення та сільських регіонів яких у ЄС переважають. Водночас країни, які отримали менше програмних коштів, змогли втілити їх у життя краще завдяки досконалішому управлінню програмами.

5. Для оцінки ефективності заходів, упроваджених у межах Програми розвитку сільських територій 2007–2013 рр., на прикладі Польщі здійснено кореляційно-регресійний аналіз залежності між обсягом коштів, інвестованих у підтримку сільського господарства країни, та ефектом від цих заходів, вираженим зміною показників продуктивності сільськогосподарського виробництва. Аналізом підтверджено вплив реалізованих заходів, зокрема на показник продуктивності у сфері тваринництва. Аналіз також допоміг визначити негативні ефекти деяких заходів. Так, уряду Польщі потрібно більше підтримки надати молодим фермерам, створити умови для поступової заміни старшого покоління фермерів новим. Водночас надмірне стимулювання швидкого виходу на пенсію може спричинити зменшення обсягів сільськогосподарського виробництва внаслідок загального скорочення кількості суб'єктів господарювання в країні. Заходи, спрямовані на осучаснення та збільшення доданої вартості в сільському господарстві, забезпечують зростання обсягів сільськогосподарського виробництва, а також зміцнення конкурентоспроможності сільськогосподарських виробників. Аналіз бюджету Програми розвитку сільських територій на 2014–2020 рр. для Польщі підтвердив, що уряд країни, врахувавши результати впровадження програми 2007–2013 рр., у новому програмному періоді зосередив увагу на заходах, які сприятимуть збільшенню виробничих потужностей, впровадженню нових технологій у сільськогосподарське виробництво та залученню молодих фермерів до господарської діяльності на селі.

6. Щоб завершити оцінку ефективності реалізації заходів Програми розвитку сільських територій 2007–2013 рр. на прикладі Польщі, проведено регресійно-кореляційний аналіз показників розвитку агротуризму і рівня розвитку комунальної інфраструктури та забезпеченості сіл асфальтованими дорогами. Результати аналізу підтвердили позитивний вплив агротуризму на інфраструктуру села, зокрема збільшення кількості агросадиб на одиницю може сприяти подовженню мережі асфальтованих доріг більше ніж на 1 км. Коефіцієнт кореляції між кількістю органічних господарств у Польщі та викидами аміаку становить $-0,75$. Із збільшенням кількості органічних господарств у Польщі обсяг викидів аміаку в атмосферу зменшується, тобто органічне сільське господарство позитивно впливає на довкілля та ефективність використання виплат у цю сферу за Програмою розвитку сільських територій.

7. На підставі результатів аналізу чинного організаційно-економічного механізму забезпечення розвитку сільських територій ЄС, його сильних і слабких сторін визначено ймовірні можливості та загрози його функціонуванню. Так, на прикладі Польщі здійснено SWOT-аналіз основних тенденцій розвитку польського села. З'ясовано, що сільські території Польщі мають усі умови для розвитку. Основними їх перевагами є вигідне просторове розташування, природні умови та людський потенціал. Негативна демографічна ситуація, велика кількість дрібних господарств, діяльність яких є низькоефективною, спонукають до пошуку дієвих механізмів підтримки та розвитку польського села. Членство в Європейському Союзі суттєво розширило можливості у наданні Польщі підтримки власним селянам та в організації міжнародної співпраці з питань розвитку села. Водночас не варто

надміру узалежнювати селян від фінансових ресурсів з фондів ЄС, натомість потрібно розвивати потужний середній клас сільських господарів, спроможних ефективно провадити власну справу. Країна повинна більше уваги приділяти обміну досвідом у сфері розвитку села з іншими країнами-членами ЄС, а також сприяти транскордонній співпраці в питаннях сталого розвитку сільських територій.

8. Порівнюючи соціально-економічну ситуацію в українському селі і в сільських поселеннях країн-членів ЄС, слід зазначити, що стан українських сільських територій є критичним. Без державної підтримки село занепаде і обезлюдніє. Запобігти цьому Україні допоможе європейський досвід відновлення сіл та їх повноцінного розвитку. Одним із основних механізмів реформування та розвитку українського села є поживлення підприємництва. Наслідування європейської моделі стимулювання сільського господарства та сільських територій передбачає провадження послідовної державної політики, яка дасть змогу сільським мешканцям реалізувати свій підприємницький хист і самим поліпшити своє життя та умови праці. Першочерговими заходами для України є модернізація сільськогосподарського виробництва та збільшення доданої вартості продукції аграрного та лісового секторів; навчання фермерів через систему дорадчих служб; диверсифікація господарської діяльності селян у напрямі розвитку різних видів несільськогосподарської діяльності; удосконалення та розвиток інфраструктури села; стимулювання органічного сільського господарства та збереження довкілля; використання культурно-історичної спадщини села для розвитку сільських територій і збереження їх автентичності. Частина з цих заходів уже впроваджується в життя, проте через брак фінансової підтримки не так швидко, як хотілося б. Через брак коштів для модернізації та розвитку власних господарств селяни не можуть реалізувати усі свої підприємницькі задуми. Нестабільність законодавства, невнормованість багатьох важливих питань суттєво гальмують формування підприємництва в українському селі.

9. Важливим механізмом розвитку сільських територій є залучення селян до підприємницької діяльності. Гідним наслідування є приклад транснаціональної корпорації «Nestlé» – одного з найбільших у світі виробників продуктів харчування. Сировину для своєї діяльності компанія отримує із сільського господарства, у відповідь надаючи підтримку фермерам і розвитку сільських територій. У 2014 р. 376 тис. фермерів взяли участь в організованих компанією «Nestlé» навчаннях для підтримки сталого сільського господарства та розвитку сільських територій. Цього ж року майже 83 600 фермерів в усьому світі отримали 39 млн швейцарських франків фінансової допомоги, з них 32 млн франків прямої фінансової допомоги. Підтримка сільських виробників з боку компаній, які виробляють продукти харчування, вигідна для обох сторін, адже підприємці отримують стабільне джерело постачання сировини потрібної якості, а фермери – постійне місце збуту своєї продукції, а, отже, стабільні доходи. А разом зацікавлений інвестор і заможний фермер сприяють розвитку сільських територій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Українець Л. А. Аналіз впливу агротуризму на розвиток інфраструктури сільських територій на прикладі Польщі / Л. А. Українець, М. М. Лесів // Вісник Львівського інституту економіки і туризму. – 2010. – № 5. – С. 293–298.
2. Лесів М. М. Сільське підприємництво як фактор стимулювання розвитку сільських територій Польщі / М. М. Лесів // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2011. – С. 220–227. – (Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес» ; вип. 163, ч. 1).
3. Горін Н. В. Оцінка реалізації агроекологічних заходів в рамках Програми розвитку сільських територій в Польщі / Н. В. Горін, М. М. Лесів // Збірник наукових праць Буковинського університету. Економічні науки. – 2014. – Вип. 10. – С. 225–231.
4. Лесів М. М. Особливості реалізації Політики розвитку сільських територій у 2007–2013 роках країнами членами ЄС / М. М. Лесів // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – С. 101–105. – (Серія «Економічні науки» ; вип. 7, ч. 1).

Статті у наукових фахових виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз:

5. Лесів М. М. Оцінка впливу заходів Програми розвитку сільських територій ЄС 2007–2013 рр. на ефективність ведення сільського господарства Польщі / М. М. Лесів // Регіональна економіка. – 2015. – Вип. 1 (75). – С. 176–183.
6. Лесів М. М. Вплив бізнесу на економічний розвиток сільських територій : приклад «Nestlé» / М. М. Лесів // Український соціум. – 2015. – №3 (54). – С. 96–103.

Статті в інших виданнях:

7. Лесів М. М. Особливості розвитку агротуризму в Польщі / М. М. Лесів // Агросвіт України : науково-практичний журнал з дорадництва. – 2009. – Вип. 11–12. – С. 6–7.
8. Лесів М. М. Особливості розвитку агротуризму в Польщі / М. М. Лесів // Агросвіт України : науково-практичний журнал з дорадництва. – 2010. – Вип. 1. – С. 45.
9. Лесів М. М. Сільська оселя може сприяти фінансовому достатку / М. М. Лесів // Агросвіт України : науково-практичний журнал з дорадництва. – 2010. – Вип. 2. – С. 32–33.
10. Лесів М. М. Сільська оселя може сприяти фінансовому достатку. Економіко-правове регулювання агротуристичної діяльності європейських країн / М. М. Лесів // Агросвіт України : науково-практичний журнал з дорадництва. – 2010. – Вип.3. – С. 32–33.

Тези наукових доповідей:

11. Лесів М. М. Диверсифікація діяльності сільських жителів як один з чинників розвитку сільських територій в країнах-членах Європейського Союзу / М. М. Лесів // Соціально-економічні реформи в контексті інтеграційного вибору України : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (Київ–

Дніпропетровськ, 29–30 листопада 2012 р.) – Київ – Дніпропетровськ : Біла К. О., 2012. – Т 2. – С. 36–38.

12. Горін Н. В. Фінансові результати реалізації Політики розвитку сільських територій ЄС у середньостроковому періоді / Н. В. Горін, М. М. Лесів // Інформаційні технології, економіка та право: стан та перспективи розвитку (ІТЕП-2013) : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених та студентів (Чернівці, 3–5 квітня 2013 р.) / Міністерство освіти і науки України, ПВНЗ «Буковинський університет». – Чернівці : Книги – XXI, 2013. – С. 234–235.

13. Horin N. Evaluation of Agri-Environmental Measures Implementation within the Rural Development Policy for Poland / N. Horin, M. Lesiv // Ecological and Economic Problems of International Trade and Investments : Materials of the Second International Scientific Conference (Lviv, October 22–23, 2013) / Ed. by I. Hrabynskiy. – Lviv : Ivan Franko National University of Lviv, 2013. – Part. I. – P. 46–47.

14. Горін Н. В. Ефективність фінансування заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору Польщі, у рамках Програми розвитку сільських територій ЄС / Н. В. Горін, М. М. Лесів // Актуальні проблеми модернізації економіки та фінансової системи України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Черкаси, 28–29 листопада 2014 р.) / Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси, 2014. – С. 131–133.

15. Лесів М. М. Використання досвіду ЄС для розвитку сільських територій України / М. М. Лесів // Реформування економіки держави та регіонів: технологічні та економічні аспекти : Збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів та молодих учених (Київ, 19–20 червня 2015 р.) : у 2 ч. – К. : Аналітичний центр «Нова Економіка», 2015. – Ч. I. – С. 100–103.

16. Горін Н. В. Еколого-економічний розвиток сільських територій України в умовах євроінтеграції / Н. В. Горін, М. М. Лесів // Еколого-економічні проблеми у міжнародній торгівлі та інвестиціях : Збірник матеріалів III Міжнародної наукової конференції (Львів, 20–21.10.2015) / за ред. І. Грабинського. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. – С. 13-16.

АНОТАЦІЯ

Лесів М. М. Організаційно-економічні механізми забезпечення розвитку сільських територій країн-членів Європейського Союзу. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2015.

У дисертації здійснено аналіз основних організаційно-економічних механізмів розвитку сільських територій Європейського Союзу. Сформульовано визначення таких понять, як «сільські території», «розвиток сільських територій», «організаційно-економічний механізм розвитку сільських територій». Оцінено ефективність одного з основних організаційно-економічних механізмів розвитку села ЄС – Політики розвитку сільських територій. На прикладі Програми розвитку сільських територій 2007-2013 рр. оцінено ефективність упроваджених заходів, роль сільського господарства в економіці країн-членів ЄС і в контексті забезпечення

розвитку села, на основі аналізу слабких і сильних сторін, проблем і перспектив розвитку села Польщі сформовано рекомендації щодо перспективних напрямів впровадження Політики розвитку сільських територій Польщі та ЄС на майбутні програмні періоди.

Проаналізовано стан розвитку сільських територій України. Виокремлено основні проблеми та можливості їх подолання. На прикладі компанії «Nestlé» здійснено аналіз ролі бізнесу в питаннях розвитку сільських територій та підтримці їх мешканців.

Ключові слова: сільські території, розвиток сільських територій, організаційно-економічний механізм, Європейський Союз, Спільна аграрна політика ЄС, Політика розвитку сільських територій, сільське господарство, несільськогосподарська діяльність, диверсифікація господарської діяльності.

АННОТАЦИЯ

Лесив М. М. Организационно-экономические механизмы обеспечения развития сельских территорий стран-членов Европейского Союза. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2015.

В диссертации осуществлен анализ основных организационно-экономических механизмов развития сельских территорий Европейского Союза. Сформулированы определения таких понятий, как «сельские территории», «развитие сельских территорий», «организационно-экономический механизм развития сельских территорий». Дана оценка эффективности одного из основных организационно-экономических механизмов развития села ЕС – Политики развития сельских территорий. На примере Программы развития сельских территорий 2007-2013 гг. оценены эффективность внедренных мероприятий, роль сельского хозяйства в экономике стран-членов ЕС и в контексте обеспечения развития села, на основе анализа слабых и сильных сторон, проблем и перспектив развития села Польши сформированы рекомендации относительно перспективных направлений внедрения Политики развития сельских территорий Польши и ЕС в будущих программных периодах.

Проанализировано состояние развития сельских территорий Украины. Выделены основные проблемы и возможности их преодоления. На примере компании «Nestlé» осуществлен анализ роли бизнеса в контексте развития сельских территорий и поддержки их жителей.

Ключевые слова: сельские территории, развитие сельских территорий, организационно-экономический механизм, Европейский Союз, Единая сельскохозяйственная политика ЕС, Политика развития сельских территорий, сельское хозяйство, несельскохозяйственная деятельность, диверсификация хозяйственной деятельности.

SUMMARY

Lesiv M. Organizational and economic mechanisms of ensuring the development of rural areas of the European Union. – Manuscript.

The dissertation for obtaining the academic degree of Candidate of Economic Sciences in speciality 08.00.02 – World Economy and International Economic Relations. – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2015.

The thesis contains the analysis of the approaches to identifying the theoretical basis for the rural development. Author of the thesis provides her own definitions of such notions as rural areas, rural development as well as organizational and economic mechanism of ensuring the development of rural areas. The analysis contains the classification of the rural areas, which is provided by scientists in the sphere of rural development, and the official categorization used in the EU. The peculiarities of the evolution of the rural development policy in the EU are being examined.

The role of the agriculture in the economy and the rural development of the EU member states has been analyzed. It has been identified that agriculture shows less significant role in the economy of the developed economies, where for less developed countries of the EU it remains the main indicator of the rural prosperity. For both cases countries of the EU continue to invest into agriculture in order to ensure its development and efficiency.

The results of the realization of the Rural Development Programme 2007-2013 have shown positive impact on the rural development. The conducted regression analysis has shown the positive impact of measures focused on ensuring the competitiveness and efficiency of the agriculture on the production efficiency in particular in the sphere of livestock. By the example of Poland it has been proved that measures focused on promoting non-agricultural activities in rural areas stimulate the development of infrastructure and have positive impact on the decrease of unemployment rates. At the same time agri-environmental measures such as promotion of organic farming ensure the decrease in the emission of ammonia into atmosphere.

SWOT-analysis has been performed for identifying the strengths, weaknesses, opportunities and threats for the development of rural areas in the European Union. By the example of Poland the recommendations for further strategic direction of the rural development have been identified. Current situation of the rural development in Ukraine has been reviewed. The biggest problems and challenges have been outlined and solutions for their elimination have been suggested.

The role of business in the sphere of rural development has been studied. By the example of the multinational Company ‘Nestlé’ the main triggers for rural development have been identified. The benefits from the cooperation between nutrition companies, local producers of agricultural goods and consumers of food products have been outlined, impact of such cooperation on the development of rural areas as the whole has been defined.

Keywords: rural areas, rural development, organizational and economic mechanism, the European Union, the Common Agricultural Policy of the EU, Rural Development policy, agriculture, non-agricultural activities, diversification of the economic activities.

